

GARİP BİR DEVRE: 1939 — 1941 ARASINDA NAZİ - SOVYET MÜNASEBETLERİ

Dr. HAROLD C. DEUTSCH
Minnesota Üniversitesi
Tarih Profesörü (U. S. A.)

Dr. FAHİR H. ARMAOĞLU
Siyasî Tarih Asistanı

Bu makale, American Historical Association'ın 27 Aralık 1946 da New York'da yaptığı yıllık toplantısında verilmiş bir konferans olup, **The Historian** dergisinin 1947 ilkbahar sayısında neşredilmiştir. Makaleyi bu dergiden dilimize çevirdik.

Prof. Harold C. Deutsch, İkinci Dünya Harbini müteakip ilk önce Almanyaya gönderilen Amerikan heyetinin stratejik işler bürosunun Araştırma ve Tahlil Şubesi başkanlığını yapmış ve bil'ahare Amerikan Dışişleri Bakanlığının Özel Tahkikat heyetinin müşaviri olmuştur. Bu vesile ile müellif birçok büyük Alman harp suçluları ile bizzat görüşmüştür. Profesör Deutsch'e göre, makale hassaten Alman vesikaları ile Alman şeflerinin verdikleri ifadeler dayanmaktadır. 1946 dan bu yana neşredilen vesika ve diğer kaynaklar muvacehesinde makalenin mevzuunu teşkil eden hâdiseler bizim için büyük bir meçhul olmaktan çıkmış ise de, makalenin 1946 da yazıldığı nazarı itibare alınırca, hususiyetinden hemen hiçbir şey kaybetmemiş olduğu görülür.

Müellif halen Minnesota Üniversitesinde Yirminci Asır Avrupa Tarihi ve İkinci Dünya Harbi Tarihi derslerini okutmakta olup, aynı zamanda, Amerika Dışişleri Bakanlığının da Almania işleri müşavirliğini yapmaktadır.

Makalesini Türkçeye çevirmek hususunda bize bahsettiği nazikâne müsaadeden dolayı Profesöre sonsuz teşekkürlerimizi burada arz etmek isteriz.

(Dr. F. H. A.)

L

Tarih, 1939 yılı yazının sonlarında Almania ile Sovyetler Birliği arasında meydana gelen yakınlaşmadan daha âni bir politik değişiklik kaydetmemektedir. Altı yıl boyunca Nazi ve Bolşevik rejimleri arasındaki husu-

met milletlerarası sahnenin sabit bir unsuru olarak kaldı. Hitler'in gerek alenî ve gerekse hususî beyanatları, «Sovyet Cenneti» hakkındaki alay ve ithamlarla doluydu ve Moskova da cevaplarında aynı derecede hakaretâmiz oldu .1936 da Hitler, yakınlarına, Almanya hakkındaki ihtiraslarının gerçekleşebilmesi için yeni bir Avrupa harbinin kaçınılmaz olduğunu kat'î bir lisanla söylüyordu. Tesbit ettiği gayeler bütün Doğu ve Güney-doğuda temerküz ettiğine göre, Sovyet Rusya ile çatışması ihtimali umumen kabul edilmişti. Bu devre esnasında, Sovyet Rusyanın kuvvetinin mubalâğa edildiğine inandığından, bu husustaki tahminleri şiddetle karşılıyordu. Yüksek Komutanlığın Harp Ekonomisi Dairesi başkanı olan General Thomas, kendisine ve, Sovyet hükûmetinin daveti üzerine 1933 de Rus sanayi tesislerini gezen bir iktisatçılar heyetinin üyelerine, şifahen yöneltlen sertliği uzun uzun anlatmıştır. Hitler, Potemkin köyleriyle kendilerini aldattıklarını söylemişti. Siyasetinin değişmediğini ısrarla belirtiyordu: Sovyet Rusya ile ebedî bir ihtilâf. Bazı ikazlarda bulunan Moskovadaki Alman elçiliği üyeleri «yarı - Rus» olmakla itham edilmişlerdi. Tanklar üzerine yazdığı meşhur kitabında Rusyanın tank durumuna büyük bir kıymet vermek gibi bir hata işlediği için General Guderian sert bir şekilde azarlanmıştı.

Münich konferansı bu siyasette bir dönüm noktası oldu. Sovyetler inzivaya atılmış ve sınırlarını çevreleyen topraklarda vukubulan sert değişikliklere karşıdan bakmaya zorlanmıştı. Buna mukabil Hitler de, Batılı devletlerin zaafiyet ve kararsızlıkları hakkındaki mütemadiyen artan kanaatlerinde teyid edilmiş ve aynı zamanda, Batılıların Doğu Avrupa işleriyle ilgilenmek hususundaki inatlarına da ziyadesile hiddetlenmişti. Müteakip aylarda kendisini ikaz etmek isteyenlere verdiği cevap, «İngiltere blöften başka bir şey yapmıyor» olmuştu. Bu sırada bir misafirine kendisini «Führer'in sözcüsü» olarak tanıtan Ribbentrop ise, Dışişleri Bakanlığı içinde, İngilterenin Polonya için harbe girebileceğine dair herhangi bir kanaat ifade edilmesini menedecek kadar ileri gitmişti. Dışişleri Bakanına göre, bu şekilde konuşan veya düşünenler ya İngiltereden para alıyorlar veyahut, hiç değilse, İngiliz gizli servisinin nüfuzu altında idiler. Kendi maiyetinden birisi bu emre itaat etmezse, onu kendi elile vuracağını söyleyecek kadar aşırı bir tehditte bile bulundu.

Her ne kadar Hitler Batılı devletlerin halihazır durumdan memnun olduklarına kâni idiyse de, Rusya ile Almanyanın uzlaşması tehdidini ortaya atarak onların endişelerini istismar etmenin de faydalı olacağını gördü. Halihazır mesele, mazide Rusya ile Almanyanın birçok münasebetlerine mevzu teşkil etmiş olan Polonya olduğuna göre, bizatihi bu mesele diplomasi sahnesindeki ani bir değişikliğe imkân verebilirdi. Stalin'in «realist» bir anlaşma için kabul edebileceği teklifler, daha Almanyanın Bohemya ve Moravya'yı ilhakının (15 Mart 1939) arifesinde yine onun tarafından göster-

rılmıştı. Sovyet diktatörü, azîm bir surette tezdad teşkil eden hükûmet şekillerinin dahi, müşterek menfaatlere sahip devletler arasında pratik bir işbirliğine mâni teşkil edemiyeceğini söylemişti. Bu noktanın anlaşılmasından emin olmak için Moskova, bunun Almanya kastedilerek söylendiğini gayri resmî olarak Berline bildirmişti.

Durumun bu safhasında Hitler tereddüt etmiş görünüyor. Mart başlarında, iktisadî münasebetlerin müzakeresi için Moskovaya davet edilmiş olan Bakan Schurre'nin geri çağırılması Moskovaya yöneltileñ sert bir mukabele oldu. Müzakerelerin yapılacağı basında ilân edilmiş olmasına rağmen, Schnurre yolda, Varşova'da, durdurulmuş ve geri dönmesi emredilmişti. Bohemya ve Moravya'nın ilhakından sonra, Polonya'ya garanti vermek (31 Mart) ve Batı'nın Barış Bloku'na iltihaka Rusyayı davet etmek suretile İngilterenin durumunda meydana gelen sertleşme, bu tereddütlere son verdi. Mart sonlarında veya Nisan başlarında Hitler Kara kuvvetleri Başkomutanı General Von Brauchitsch'i çağırmiş ve gülererek generale şöyle demişti : «Lütfen oturun ve sıkı durun, zira söyleyeceklerim sizin için beklenmedik şeyler olacaktır : Moskovaya resmî bir ziyaret yapmaya hazırlanıyorum.»

Bununla beraber Hitler böyle bir yakınlaşmanın bazı hazırlıkları icap ettirdiğini de düşünmemiş değildi. Siyasetindeki değışikliğin ilk alenî işareti 28 Nisanda Reichstag'da verdiği bir nutukla görüldü. Bu nutkun Rusyaya karşı mutad hücumlardan tamamen âri olduğu en dikkatsiz müşahitlerin bile gözünden kaçmadı. Bu husustaki ihmalin Kremlin üzerinde tesirsiz kalmadığı, Alman tecavüzüne karşı kollektif hareketin sembolü olan Maxim Litvinov'un bir hafta sonra (5 Mayıs) azli ve yerine Molotov'un getirilmesile anlaşıldı. Bu sonuncunun «hakikî bir Rus» olması, Berlin'in yahudi düşmanları nazarında kendisini şayanı kabul bir müzakereci yaptı.

Bundan sonra Hitler Mart ayında kesilmiş olan iktisadî müzakerelerin tekrar başlamasını teklif etti. Kremlin bazı tereddütlerden sonra bunu kabul etti ise de, Schnurre'yi tekrar Moskovaya davet etmekten de ihtiyatla tevakkî etti. Bunun yerine, Berlindeki Maslahatgüzar Astrachov ve yine oradaki ticaret heyetinin başkanı Babinsky'ye, Schnurre ile müzakerelere girişme emri verildi. Hitler ve Ribbentrop bu müzakereleri en yakın bir alâka ile takip ettiler. Sovyetlere tesir etmek için Schnurre'ye, konuşmalarında, gûya Hitler'in Stalin hakkında yaptığı komplimanlardan bahsetmesi talimatı verilmişti. Fuehrer'in ilk defa kısa bir zaman önce bir aktüalite filminde Stalin'i yakından müşahade etmek fırsatını bulduğu Rus müzakerecilerine söylenmişti. Bu filmi gördükten sonra Hitler, Rus liderinin cazib ve kudretli şahsiyetini daha önce takdir edemediğini söylemiş. Bu arada Hitler (23 Mayıs) Polonya hakkındaki siyasetini etrafındakiler izah etti ve Polonyanın yalnız bırakılması ve Almanyanın iktisadî durumunun kuvvetlendirilmesi için Rusyanın işbirliğinin temini üzerinde bilhassa durdu.

Bu noktada Stalin'in siyaseti çeşitli şekillerde tefsir edilmektedir. Munich ve diğer tecrübeler (gayet tabii olarak) kendisini Almanya hakkında olduğu kadar İngiltere hakkında da itimatsızlığa sevk etmişti. Öne sürülmenin ve Nazizmin silindiri altına terkedilmenin tehlikesini bütün çıplaklığı ile görmüştü. Bununla beraber, Üçüncü Reich ile çatışma ihtimali kaçınılmaz görünüyordu. Bu şartlar altında en emin yol Rusyanın an'anevî siyaseti olan **Peredyshka**'ya (nefes alma sahası) dönmek, yani işi Batılı müttefiklerin üstüne yıkmak ve onları Nazi Almanyası ile kozlarını paylaşmaya sevk etmektir. 1939 yazında Fransa ve İngiltere ile müzakerelere girilirken, bir uzlaşmaya varmak hususunda samimi bir arzuya sahip olup olmadığı henüz tamamen aydınlanmış değildir. Hiç şüphe yok ki, taktiği, Rusyanın işbirliğini temin etmesinde Hitleri azami fiyatı teklife sevk etmek ve, aynı zamanda, Hitleri ve Batılıları geri dönülmesi, imkânsız değilse bile, güç olan bir karşılıklı itimatsızlık durumuna sokmaktır. Bu sebeple, ilk önce Batılı müttefikleri tedafüî bir ittifak yerine küçük devletler için bir garanti muahedesine ikna ve ondan sonra da Moskovaya askerî heyetlerin gönderilmesini temin etti. İlk defa o zamandır ki (Ağustos) talebini Baltık devletleri üzerinde bir serbestiye sahip olmayı isteyecek kadar ileri götürdü ki, bunun muhtemelen kabul edilmeyeceğini kendisi de biliyordu.

Samimiyetsizliğinin daha kesin bir işareti, Moskovaya müttefik askerî heyetlerin geldiği aynı anda Berlinden de müzakere talebinde bulunmasıydı. Astrachov'a Rusyanın nazarında uzun vadeli bir iktisadî işbirliğinin siyasî bir anlaşma ile müterafik olmaksızın mümkün olamayacağını Schnurreye bildirilmesi hususunda talimat verilmişti. Almanyadan, bu noktadaki görüşünü ifade etmesi istenmişti.

Bu uvertür Berline 6 Ağustosta geldi. Tereddüdün çok kısa sürdüğü anlaşılıyor. Bundan önceki bir buçuk yıl zarfında tamamen bir tarafa atılmış bulunan eski Dışişleri Bakanı Neurath'a göre, kendisi aşağı yukarı bu sırada Bayreuth'de Hitlerle rastlamıştı. Muhtelif mevzular üzerinde teatiî efkârdan sonra Hitler birdenbire Rusya ile münasebetler hakkında ne düşündüğünü sormuştu. Neurath yapılan işlerin tamamen doğru olduğunu söylediği zaman, Hitler, Nazi Partisinin reaksiyonları hakkında şüphe dermeyan etmişti. Eski Dışişleri Bakanı, arzu ettiği herşeyi Partiye kolaylıkla yaptırabileceğini kendisinin de gayet iyi bildiğini Hitlerle söyleyerek bu noktayı bertaraf etmişti. Esasen Hitlerin böyle bir teşvike pek ihtiyacı yoktu. Çünkü inisyatifi ele almış ve daha geniş esasları ihtiva eden bir anlaşmanın akdi için Ribbentrop'un derhal Moskovaya gitmesini teklif etmek hususunda büyükelçi Kont von der Schulenburg'a emir vermişti. Stalin ve Molotov topun bu kadar çabuk bir şekilde kendilerine geçirilmesinden biraz hayrete düşmüş görünüyorlar (1). Molotov 14 Ağustosta verdiği cevabında, Alman-

(1) Müellif futbol oyununa imada bulunmaktadır (çeviren).

yanın bir yakınlaşma hususundaki arzusunun samimiyetine inandığını ve geçen ilkbaharda Schurre'nin bil'ahare vazgeçilen seyahati meselesinde olduğu gibi artık yanılmaktan korkmadığını bildirdi. Mamafih, Ribbentrop'un Moskova seyahati memnuniyetle karşılanmakla beraber, o sırada Moskovada müttefik askerî heyetleri bulunduğundan, bazı güç durumlardan kaçınmak için bu seyahat Eylül'e kadar tâlik edilmeliydi.

Bu haber geldiği zaman Hitler Kont Ciano ile beraber Salzburg operasında eğlenmekte idi. Bu meselede Mussolini'den az bir teşvik getiren misafirine dönmüş ve «şu anda gayet iyi haberler aldım» demişti. Lâkin haberler kâfi derecede iyi olmakla beraber Hitler'in ümid ettiği gibi değildi. Goering'in ısrarı üzerine, Hitler bu meselenin derhal ele alınması için Stalin'e şahsen bir müracaatte bulunmaya karar verdi. Stalin'e gönderdiği mesajında, anlaşmanın bir an önce yapılmasının son derece müstacel olduğunu bildirmiş ve Almanyanın Polonyaya karşı olan harekât plânından samimi bir şekilde bahsetmişti. Hitler'in etrafındakilerin söylediklerinden açıkça anlaşıldığına göre, Stalin'in cevabı beklendiği sırada Berghof'da gergin bir hava hüküm sürmekteydi. Goering'e göre, Hitler kendisini öğleden sonra saat 3.30 da çağırılmış (muhtemelen 19 Ağustosta) ve cevabın hâlâ gelmemesinden duyduğu endişeyi belirtmişti. «Aptalca bir hata» yaptığına kani olmaya başlamış ve böyle bir fikri kendisine ilham ettiği için de Goering'e çıkışmak istemişti. Yarım saat sonra telefonun zili tekrar çalmış ve Hitler neşe içinde, Ribbentrop'un seyahatine Stalin'in muvafakatini ilân etmişti. Büyük bir neşe içinde akan ertesi gün, Berchtesgaden şatosunun hayatında müstesna bir gündü.

Ribbentrop ve maiyeti 23 Ağustosta Moskovaya vâsıl oldu. Kendilerinde hâkim olan hisler, nasıl bir kabul göreceklere hakkındaki merak ve biraz da endişe idi. Muvasalatlarında ne bando ve ne de şeref kıtası buldular. Molotov'un muavini Potemkin karşılamaya gelmişti. Öğleden sonra saat 4.00 de Ribbentrop, kendisini Kremlin'de Stalin ve Molotof ile karşı karşıya buldu. Başlangıçta Ruslar soğuk ve ihtiyatlı idi. Stalin, derhal, Rusyanın Baltık devletleriyle olan alâkasını belirtti ve Latviya'nın batısında bulunan Libau ve Windau limanları ile Almanyanın alâkalı olup olmadığını sordu. Eğer alâkalı ise, müzakerelere devam etmenin faydasız olduğunu kat'î bir lisanla belirtti. Ribbentrop Hitler'e soracağını bildirdi ve hemen birkaç dakika içinde Obersaltzberg'de bulunan Hitler ile telefon irtibatı temin edildi. Hitler telefonu elinden bırakmış ve bir an haritaya baktından sonra, Baltık memleketlerini Rusyaya terke hazır olduğunu beyan etmişti.

Bu taviz buzları tamamen eritiverdi. Bir tek fakat uzun süren bir toplantı sonunda bütün noktalarda anlaşmaya varılmış ve, alenî bir saldırmazlık paktı ile arazi meselelerine ait gizli bir anlaşmadan ibaret olan antlaş-

malar, 23 Ağustos tarihi konmasına rağmen, 24 Ağustos gününün ilk saatlerinde imzalanmıştı. Gündüzdenberi devam eden müzakereler Hitler'in sıhhatine kadeh kaldırmak suretile sona ermiş ve yorgunluktan bitap düşen Almanlar memleketlerine hareket etmeden önce biraz istirahat etmek üzere ayrılmışlardı.

Moskova antlaşmasının araziye ait hükümleri, Avrupayı, Rus ve Alman bölgeleri olmak üzere ikiye ayırmıştı. Finlandiya Estonya ve Latviya Rusyanın hissesine ayrılmıştı, Litvanya ise Almanyaya Polonya da «Dört Nehirler Hattı» ile (San, Vistül, Narew ve Pisa) taksim edilecekti. Besarabyanın Rusyaya geçmesinin bu sırada kararlaştırılıp kararlaştırılmadığı veya bu husustaki kararın Eylül antlaşmasına kadar alınıp alınmadığı tamamen belli olmamıştır.

Rusya işi bu suretle halledildikten sonra artık her bakımdan Adolf Hitler için zarlar atılmıştı. Yakınlarına, beklenmedik bir şey olursa ve Sovyetler Batılı devletlerle bir anlaşmaya varırsa, islimi azaltacağını, Nazi Partisi kongresini önceden kararlaştırıldığı gibi Eylülde toplayacağını ve Polonya meselesinin hallini de daha müsait bir zamana bırakacağını söylemişti. Milletlerarası gerginlik icap ettirdiği takdirde, bu gerginliği yumuşatabileceğine dair hemen hiç şüphesi olmamıştı. Lâkin şimdi Rusya «tesbit» edilmiş olduğuna göre, artık tam yol ileri emrini vermeye hazırdı. Durum, sonuna kadar ikazda bulunanlara karşı kendisine kuvvetli bir müdafaa sağlamıştı. Paktı daha 22 Ağustosta (biraz erken olarak) kendilerine bildirdiği askerî şeflerine, Polonya ile harbin bir dünya harbine inkılap etmeyeceğini su götürmez bir delil olarak ileri sürülmüştü.

Müteakip haftalardaki görüşmelerinde olduğu gibi, yine aynı konuşmada da Hitler, Rusya ile varılan anlaşmanın dış politikasında «kesin bir değişiklik» olduğundan ve bu yeni istikametın uzun zaman devam edeceğinden bahsetmişti. Sadece Polonyadaki zaferlerden ve Batı'daki sembolik harbi nihaî bir mücadeleye çevirmeye karar verdikten sonra, Rusya ile anlaşmanın kendi istediği anda sona erecek bir mütareke mahiyetinde olduğundan bahsetmeye başladı:

II.

Polonyaya tecavüzde Rusyanın ortaklığı, Alman harekâtı esnasında vukubulan askerî görüşmelerle daha belirli bir mahiyet aldı. İlk birkaç gün esnasında Berlindeki Rus ataşemiliteri harekât plânlarından ve gelişmelerden umumi bir şekilde haberdar kılınmakta idi. Yüksek Komutanlığa yaptığı ziyaretlerden birinde kendisine işgal edilen araziyi çizen bir harita gösterilmişti. Bu arazi Rus bölgesine bırakılmış bulunan Drohobycz petrol sahalarını da ihtiva ediyordu. Moskovaya gönderdiği rapor, Stalin'i Alman

ataşemiliteri General Köstring'den şahsen izahat istemeye sevkedecek kadar heyecanlandırdı. Köstring'in Sovyet protestosunu Berline bildirmesi (10 Eylül), bu suitefehhümden kimin kabahatli tutulması gerektiği hususunda Ribbentrop ile Yüksek Komutanlık arasında biraz acı münakaşalar çıkmasına sebep oldu. Bu hadise neticesinde malumattar kılınmak hususunda Rusya daha fazla ısrar etti ve ondan sonraki mutad görüşmeler askerî makamlar arasında işbirliği teminine matuf bulundu.

Polonya mukavemetinin Moskovada tahmin edildiğinden çok daha çabuk bir şekilde çökmesi, derhal, Ağustos ayında Moskovada alelacele tesbit edilmiş olan prensip üzerinden yapılacak daha geniş anlaşmaların tesbiti meselesini ortaya çıkardı. İkinci defa olarak ziyaret eden taraf olmak Almanları memnun etmemesine rağmen Ribbentrop bir defa daha Moskovaya gitti (27 Eylül). Bu defa bir şeref kıtası ve Horst Wessel Lied (2) yerine askerî bir marş çalan tam üniformalı bir bando ile karşılandılar. İki gün hararetli müzakereler yapıldı ve, sık sık Molotov'a danışmasına rağmen, esas olarak Rusya adına Stalin konuştu. Kendisinin sakin, kesin durumu ve yanındakilerin fikirlerini tasvib etmediği zaman onlara karşı davranış şekli kararların kimin tarafından alındığından hiç şüphe bırakmadı. Stalin Alman zaferlerinden ve Ağustos antlaşmasının yapılmasında kendisinin gösterdiği dostça işbirliğinden duyduğu memnuniyeti belirtti. Hemen arkasından da, bu antlaşmanın Polonyaya ait olan hükümlerinde bazı mühim değişikliklerin yapılması gerektiğini belirtti. Sonradan düşündüğüne göre, Dört Nehirler Hattı tamamen Polonyalı olan bazı toprakları ikiye ayırıyordu. Meselâ tamamen polonyalılarla meskûn bulunan Lublin bölgesi Rusyaya geçiyordu. Stalin, bütün milletler gibi Polonyalıların da aynı devlet içinde yaşamak hususunda devamlı gayretler sarfettiğini tarih göstermiştir dedi. Eğer ilk orijinal hükümler olduğu gibi muhafaza edilecek olursa, Polonyalılar, Rusya ile Almanya arasında bir ihtilaf çıkarmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Binaenaleyh Alman bölgesi Bug nehrine kadar çıkmalı ve buna mukabil de Litvanya Rusyaya bırakılmalıydı. Ribbentrop bir kere daha Hitler'e telefon etti ve o da hemen tam mutabakatını bildirdi.

Alman heyetinin bir üyesi gayet isabetli olarak, Stalin tarafından tesbit edilen hududun 1920 de tesbit edilen ve Curzon hattı denilen hudut ile hemen hemen aynı olduğunu ve böylece müstakbel bir İngiliz - Rus anlaşması için şahane bir esas teşkil edebileceğini farketmişti. Yine bu zeki şahıs, Doğulu devletlerin Polonyadaki menfaatlerinin onu parçalamaktan ziyade birleştirmekte olduğunu ve bu prensibin Bismarck'ın politikasının da kilit taşlarından birini teşkil ettiğini tarihin gösterdiğini belirtti. Bu görüşler

(2) Horst Wessel Lied, Nazi Partisinin marşı olup, Nazizm hareketinin başlarında genç bir nazi tarafından yazılmıştır (Çeviren).

üzerinde fazla durulmadan, kırmızı kalemle (bir başka kaynak yeşil kalemle çizildiğini söylüyor) hudutlar şöyle kabataslak çiziliverdi. Bu ise, bil'ahare, yolların mevkii, enerji istasyonları ve sınaî tesisler gibi müşahhas teferruatın belirtilmesi bakımından hudut komisyonlarının işini bir hayli güçleştirdi. Munzam gizli protokoller ile Litvanyanın Mariampol bölgesi Almanya'ya terkedildi ve Polonyanın mukadderatının iki âkid tarafça müştereken tâyin edileceği belirtildi. Ayrıca, taraflardan biri Avrupada mühim bir harekete geçmeden evvel diğer tarafı daha önceden haberdar edecekti.

Stalin'in Avrupa sahnesi hakkında bazı söyledikleri kayda değer. O anda müzakere halinde olan devletlerle (yani Almanya ve Rusya) Batılı devletler arasında bir tefrik yaparken bu sonunculardan daima «aç gözlü devletler» diye bahsetmişti. «İngiltere size karşı mahdut ve sinsî bir harp yapacaktır. Aç gözlü milletlerin Almanya üzerinde hakimiyet temin etmelerine müsaade etmeyeceğim» demişti. Montreux'denberi Rusyadan ayrıldığı için kızgınlığını belirtmiş ve acı acı «Türkiye bir dayığı hak etti» demişti. Ribbentrop nihaî tebliğde Japonyanın da işbirliğine davet edilmesini ileri sürdüğü zaman, Stalin şöyle cevap vermişti: «Gayeniz iyi, fakat vasıtalar kötü. Asyalıları sizden daha iyi bilirim. Japonya ile işbirliğine muhalif değilim. Çünkü Sovyetler Birliği, Almanya ve Japonya beraber olursa, açgözlü milletler yani İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika onlara karşı bir şey yapamaz. Çine yardım ettiğim ileri sürüldü, halbuki bazı zaruri ham maddeler mukabilinde onlara sadece biraz silâh vermekteyim. İngiltere, Birleşik Amerika ve diğer bazı memleketler ise çok daha fazlasını vermektedirler.»

Müzakerelerde bazı (az veya çok) nazik komplimanlar da teati edilmiş değildi. Kremlin'in altın Tatar Odası'nda verilen resmî ziyafete Sovyetler Birliğinin bütün büyükleri iştirak etmişti. Belki misafirlerine sanki kendi memleketlerinde buldukları hissini vermek için, Stalin NKVD'nin şefi Beria'nın şerefine kadeh kaldırırken «Gestapo'mun şefi» demişti. Tercüman Pavlov'un saflığı ise daha fazla gülüşmelere sebep oldu: «Von» kelimesinin mümtaz misafirlerin isimlerinin başına konduğunu zanneden tercüman aynı şerefi Rus erkânına da bahşetmeye karar vererek, kadeh kaldırmaları tercüme ederken «Tovarish von Kaganovitch», «Tovarish von Molotov» ve ilâhr... demişti. Konferans karşılıklı bir tatmin - hattâ hemen hemen sevinçle -sona ermişti. Haftalar sonra bile Ribbentrop'un heyecanı o kadar derindi ki, o kadar mesud durumda bulunmayan Ciano'ya kendisini Kremlin'de «eski Nazi partisi üyeleri arasında» hissettiğini söylemiş ve İtalyan meslekdaşının bunu mahzun bir şekilde karşıladığını farkedince hemen ilâve etmişti: «Yahut da Milâno'da beni arkadaşlıklarile teşerrüf ettirdiğiniz eski Faşist muhafızların mehafilinde».

Müteakip aylar iktisadî meselelerle hudut meselelerinin halli ile geçti. Baltık devletleri işine gelince, Ruslar alelacele ilk taksitlerini toplamaya

koştular. Antlaşmanın imzalandığı günün ertesi sabahında Ribbentrop Kremlin'in merdivenlerini çıkarken, bitkin bir halde nerede ise düşecekmiş gibi merdivenleri inmekte olan Estonya Dışişleri Bakanı Selters'e rastlamış ve bozulmuştu. Kurbanlar üzerinde anlaşma esasen yapılmış olduğundan, Baltıklılar mukadderata boyun eğdiler ve teklif edilen karşılıklı yardım paktlarını kabul ettiler.

Rusya ile Almanya arasında en ziyade can sıkıcı meseleler, Rusyanın hususî tipteki harp malzemeleri için ileri sürdüğü ısrarlı taleplerden doğuyordu. Bu mesele hakkında Moskovada yapılan müzakereleri Dışişleri Bakanlığının ticaret işleri baş mütehassısı olan Büyükelçi Karl Ritter idare etti. Stalin, ağır makine aksamı, uçak, hava dafi topları, **Lützow**, **Seydlitz** ve **PrinzEugen** harp gemilerini, **Bismarck** ve **Tirpitz** muharebe gemilerinin plânlarını ve o sırada hali inşada bulunan daha büyük muharebe gemilerinin ağır taretlerinin plânlarını istediği zaman, Ritter, Goering, Raeder ve Ordu şeflerine danışmak üzere Berline dönmek zaruretini hissetti. Lâkin Ritter, en kıymetli silâhlardan bazılarını Rusyaya vermeye askerî mehafilin hazır olduğunu gördüğü zaman hayret etmişti. Böylece en son Alman hava dafi toplarından bütün bir batarya 1940 Mayısında Rusyaya gönderilmiş bulunuyordu. O zaman Ritter'in şüphelendiği şeyi şimdi artık biliyoruz : Birçok noktalarda kararı bizzat Hitler vermişti.

Ritter Moskovaya döner dönmez, gecenin saat yarımında Kremlin'e dâvet edilmiş ve saat birden sabahın beşine kadar Stalin ile görüşmüştü. Sovyet şefi, Alman hükûmetinin, cevabında bu derece pratik olmasından pek ziyade memnun görünmüştü. (Taleb No. 1: Evet, Taleb No. 2: Evet, Taleb No. 3: Evet, fakat şu veya bu kayıtlarla, ilâhr...). Genel olarak hiç konuşmayan diktatör, ilk defa olarak açılmış ve kendisinin ekonomik durumunu umumi bir şekilde izah etmişti ki, bu izahatın esası aşağı yukarı şöyledir :

«Ağır sanayi, orta ve küçük elektrik sanayii ve kimya sanayiinin bazı kısımları bakımından sizden ve Amerikadan yardıma ihtiyacımız yoktur. Bununla beraber, muharebe gemilerinin inşasında teknik yardıma ihtiyacımız var. Çar'ın amiralleri iyi değildi. **Benim** amirallerim ise tamamen uyudular. Aynı zamanda ağır makine aksamına ve maden işletmesi teçizatına, büyük elektrik montaj tesislerine, sentetik maddeler imalatında bazı usullere, v.s. ye de ihtiyacımız var». Nihayet Stalin şu manidar fikri ileri sürdü : «Bu şekilde beraber çalışmaya dört veya beş sene devam edersek, her iki Almanyaya da kâfi gelecek kadar ham madde istihsal edebilecek duruma geleceğiz». Eğer bu sözler samimiyetle ifade edildiyse ve o gecenin havası da böyle bir açılmayı tahrik edecek gibi idiyse, Stalin hiç değilse o zaman için bu yeni ortaklığın müddetsiz olarak devam edeceğini düşünmüş demekti.

Almanlara gelince, onlar da hiç bir zaman mütevazî olmayan talebler ileri sürmüşlerdi. Onlar da, yardımcı harp gemilerinin teçhizi için Kuzey Kutbunda ve Uzakdoğuda üsler istiyorlardı. 1939 Ekiminde Ruslar «Kuzey üssü» nün Murmansk yakınlarında kurulmasını teklif etmişlerse de, bil'ahare bunun kullanılmasında bazı kayıtlar ileri sürmüşlerdi. Uzakdoğu üssüne gelince, bu hususta bir karar vermekten kaçındılar. Lâkin «reddedici mahiyetteki durumları» ısrar etmek hususunda Almanyanın cesaretini kırdı.

Her iki taraf da zaman zaman hakikaten şayanı hayret iktisadî tavizlerde bulundular. Böylece, Hitler 1940 ilkbaharında Rusyaya gönderilecek malzemeye, kendi ordusununkilere nazaran bir tekaddüm hakkı tanımıştı. Stalin de bir defasında Rusyanın özel harp ihtiyatlarından Almanyaya malzeme göndermişti.

III.

Rus - Fin harbinin çıkması, Rus - Alman işbirliğine, Amiral Raeder'in sözleriyle söylersek, «ağır bir manevî yük» tahmil etmişti. Rusların karşılaştıkları güçlüklerin Hitler ve başlıca müşavirleri üzerinde derin bir tesir yarattığında en ufak bir şüphe dahi yoktur. Bu husus, bu şahıslardan sağ kalanların, üzerinde kesin olarak ittifak ettikleri birkaç noktadan biridir. «Rus kütlesi modern teçhizat ve yüksek liderliğe uygun bir ordu çıkaracak kabiliyette değildir» sözü o zamanki Genel Kurmayın mütemadiyen tekrar ettiği bir hükümdür. (31 Aralık 1939). Şüphesiz bu hükümler muahhar kararlar üzerine pek çok tesir etti. Lâkin 1939 - 40 kışında, iktisadî ve diğer bazı mülahazalar Sovyetlerle iyi münasebetler temadisini icap ettiriyordu. Hitler dahi Finliler hakkındaki sempatisinin heyecanlı ifadesini yumuşatmak zorunda kaldı. Jodl'un imzasile **Voelkischer Beobachter**'e yazdığı makalede Rusyanın bu kış harekâtındaki hataları belirterek, hissi bir durumdan ziyade realist bir durum üzerinde durdu.

1940 ilkbaharı, münasebetlerde kayda değer bir değişme olmadan geçti. Norveç harekâtı esnasında Rusyanın tavrı sadece resmî bakımdan «yerinde» olmakla kalmayıp, Berlin bakımından da tamamen tatmin edici idi ve Schulenburg'un raporları da Alman zaferleri karşısında herhangi bir rahatsızlık hissedildiğine dair hiçbir işaretin mevcut olmadığını bildiriyordu. Mamafih Rusyanın bu tatminkârlığı Batıdaki Alman zaferleri karşısında derhal kayboldu. Stalin, bir tarafa çekilerek mücadeleyi tahrik etmekle yapmış olduğu hatayı anlamak zorunda kalmıştı. Moskovadaki Alman ataşemiliteri, 10 Haziranda, «Ruslar tarafından kayda değer bir soğukluğun ve teknik güçlüklerin» meydana geldiğini bildirdi. Hattâ Sovyet hükûmet çevrelerinde paniğe yakın bir durumun yanılmaz bir işareti de, şimdi Moskova antlaşmaları hükümlerini en tam şeklile tatbik etmek suretile Batıdaki du-

rumlarını takviyeye çalışmak hususunda Rusların gayri muntazam bir telâş eseri göstermeleriydi. Pakt çerçevesi içinde bulunmamasına rağmen, Baltık devletlerinin ilhakı ve Besarabyaya el konması Berlin için bir nevi şok olmuştu. Kuzey Bukovina'ya girmek daha önce üzerinde mutabık kalınmış bir şey değildi ve bu husus bil'ahare Almanların Sovyetlere karşı yönelttiği en büyük şikâyetlerden biri olmuştur. Mamafih hakikat şudur ki, Schulenburg işgalden iki gün önce haberdar edilmiş ve onun da Berline gönderdiği rapor cevapsız kalmıştı. Bil'ahare bu husustaki kanaatini belirten büyük-elçi, Almanya protesto etmiş olsaydı Rusların gerileyeceklerini belirtmiş ve hattâ işgalin eyaletin sadece kuzey kısmına inhisar ettirilmekle iktifa edilmiş olmasının, mesuliyeti şahsen kendi üzerine alarak itirazda bulunmuş olmasının bir neticesi olduğunu bildirmiştir.

Her halükârda batıya doğru vukubulan Sovyet yayılması Berlinde hem bir keyifsizliğe ve hem de inkisarı hayale sebep oldu. Zahren, Rusların, 1939 Ağustos - Eylül'ündeki pazarlığın hudutlarını istismardan çekinecekleri ümit edilmişti. Bundan dolayı, Hitler, Rus kıtalarının Alman hudutlarına daha fazla yaklaşmış olmasından duyduğu büyük endişeyi etrafındakilere açıkça belirtmişti. Goering ve diğerleri, sadece beş tümenin bulunduğu kısa bir devre müstesna, bu sırada Doğuda Almanyanın yalnız sekiz tümeni bulunduğunda ısrar etmişlerdir. Diğer taraftan Jodl, bu makalenin muharri-rine, 1940 sonbaharında Alman hudutlarında Rusların 80 tümeni bulunduğunu ve, Alman istihbaratı bu tümenlerin yerini o kadar iyi öğrenmişti ki, kendisinin, bu tümenlerin herbirinin nerede bulunduğunu bir harita üzerinde o anda dahi (yani 1945 Ekiminde) gösterebileceğini söylemiştir. Bununla beraber şurasını da kaydetmeli ki, Alman hükûmetinin o zamanki üyeleri, Rus hazırlıklarının esas olarak tedafüî bir maksada dayandığını da kabul etmişlerdir. «Rusya bizden ölümden korkar gibi korkuyor» sözü Alman vesikalarının mütemadi bir nakaratıdır.

Hitler'in Sovyetlere karşı dönmek hususundaki kararının tekevvününü epey bir esrar perdesi çevirmektedir. Böyle bir politika değişikliğine karşı kuvvetli bir muhalefet hissettiğinden (geniş çapta pasif olmasına rağmen), fikirlerini en yakınlarına bile yavaş yavaş ve kısım kısım açmış görünüyor. Nihayetlerinin ilk açıklamasını 29 Temmuzda Berchtesgaden'da küçük bir askerî gruba yapmıştı. Jodl'un Yüksek Komutanlığın Harekât Dairesini taşıyan treni Bad Reichenhall'da durdurulmuş ve yalnızca Jodl Berghof'a davet edilmişti. Hitler, Rusya ile bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu, bina-enaleyh askerî durum müsaade eder etmez darbeyi indirmenin daha muvafık olacağını bildirmişti. Rusyanın sonbaharda Almanya ve Romanyaya aniden taarruz etmesini muhtemel görmüş ve mukabil - yığınak plânlarının hazırlanması için talimat vermişti. Konuşmalar, Doğu ve Batı cepheleri arasında hava kuvvetlerinin transferi de dahil olmak üzere, bir hayli teferruata

girmiş görünüyor. Yine öyle görülüyor ki, Transkafkasya ve Volga hattını da içine alacak şekilde tesbit edilmiş bulunan «askerî hudutlar» ın bulunduğu Doğu'daki harekâtın hedeflerinin ne olacağı hususunda da görüşülmüştü. Jodl, 9 Ağustosta **Aufbau-Ost** adı altında yayınlanacak olan ilk direktifi hazırlamak üzere Reichenfall'a döndü. Bu emir istihbarat ve muhabere hizmetlerine, yol inşa ve tamir işlerine, ordugâh hazırlıklarına ait tedbirleri ihtiva ediyordu. Aşağı yukarı bu sıralarda idi ki, Jodl ve 29 Temmuzda Berghof'da bulunmayan Keitel, Hitler'in artık muhtemel anî bir Sovyet taarruzuna karşı hazırlanmaktan bahsetmeyip, inisyatifi ele almak ve sonbaharda kendisinin taarruz etmek istediğini öğrenerek şaşırılmışlardı. Askerler bu fikre şiddetle karşı gelmişler ve bu husustaki itirazlarını Keitel tarafından hazırlanan ve Eylül başlarında Hitler'e okunan bir muhtıra ile bildirmişlerdi. Kurmay başkanı, mevsim dolayısıyla mevcut açık mahzurları sıralamış ve herşeyden önce azami miktarda gıda ve ham madde ihtiyatı temin etmek üzere, Rusya ile çatışmanın mümkün olduğu kadar ileriye tâlik edilmesini istemişti. Keitel'in ifadesine göre, bu muhtıranın okunmasını müteakip Hitler sadece «mutabıkım» demiş ve böylece Rusyaya yapılacak taarruz hiç değilse bir mevsim için ileriye atılmıştı. Bununla beraber, Doğu'da askerî kaynakların yığınağı devam etmiş ve stratejik meselelere ait müzakereler de ileri bir safhaya getirilmişti. **Ostfall** (Doğu Plânı) şeklindeki kod vesikalarda ilk defa Ekim'de görünüyor. Bu arada, diplomatlara da son bir ravund için vakit bırakılmış oluyordu.

Rus - Alman münasebetlerinin resmî veçhesi de 1940 sonbaharında butlandı. Her iki taraf için de en nazik nokta Romanya meselesi idi. İkinci Viyana Kararından (30 Ağustos 1940) ve Kral Carol'un feragatinden beri Romanya Mihverin ağına adamakıllı düşmüş bulunuyordu. Yeni diktatör Mareşal Antonescu Eylülde Berlini ziyaret etmiş ve fevkalâde enerjik ve demir iradeli bir insan olarak Hitler'in üzerinde çok büyük bir tesir bırakmıştı: Şimdiye kadar hiçbir yabancı şahsiyet Nazi diktatörü üzerinde bu derece büyük bir tesir bırakmamıştı. Antonescu Romanya ordusunu en geniş şeklile kurmayı ve elden giden toprakları tekrar kazanmak için Almanyanın yanında döğüşmeyi teklif etmişti. Esasen Viyana kararlarına ek bir anlaşmada, Almanya ve İtalya, kararlardan sonraki hudutları için Romanyaya garanti vermişlerdi. Böyle bir garanti ancak Rusyaya tevcih edilmiş olabilirdi. Kaldı ki, ikinci Moskova Antlaşması hükümlerine göre bütün Balkan meselelerinde Rusyaya da danışılması gerekirken bu yapılmamıştı. Kararların imzasından birkaç saat öncesine kadar Rusya haberdar bile edilmemişti.

Antonescu ile varılan anlaşma mucibince bir Alman askerî heyeti ve bazı «eğitim kıtaları» (Ausbildungstruppen) Ekim ayında Romanyaya gönderildi. Hattâ daha önce Ploesti petrol bölgesini korumak üzere gizli olarak

SS kıtaları da gönderilmişti. Artık Romanya her bakımdan bir Mihver mahmisi olmuştu.

Romanyanın durumundaki bu gelişmeler, bütün Tuna nehri boyunca Mihver kuşağı ile sarılması hususunda Rusyanın duyduğu kuşkuyu çok artırdı. Tuna Komisyonu'nun müstakbel statüsünü tesbit edecek konferansa Rusyanın davet edilmemesini Molotov protesto ederken (11 Eylül) bu endişeyi saklamamıştı. Schulenburg buna verdiği cevapta Konferansa sadece Tuna'nın yukarı kısmı ile ilgili olanların dâvet edildiğini söylediği zaman, Molotov, Rusyanın bütün Tuna meseleleriyle ilgilendiğini sert bir şekilde belirtti. Bunun üzerine, Sovyetler, sonbaharda toplanan ve eski Tuna Komisyonunu lâğvetmekten (İngilterenin protestoları üzerine) başka bir iş yapmayan (1941 başlarında) konferansa dahil oldular.

Diğer bir friksiyon ve büyük bir şüphe de (Ruslar tarafından) Litvanya'nın Mariampol bölgesi meselesinden doğdu. Bu bölge ikinci Moskova Paktı ile Almanyaya verilmiş ve fakat Ruslar da Litvanyanın diğer bütün kısımlarını işgal etmek hakkını almışlardı. 1940 Ağustosunda Molotov bu bölgeyi 7.000.000 dolara satın almayı teklif etti. Ribbentrop, bu meseleyi, Molotov'un sabrı tükeninceye kadar salladı ve Molotov Schulenburg'a, Almanyanın arada bir friksiyon noktasının devamına çalışıp çalışmadığını merak ettiğini acı bir şekilde belirtti. Onun üzerine Ribbentrop bu bölge mukabilinde 55.000.000 Rayh Mark'lık gıda maddelerile ham madde istedi ise de, neticede 30.000.000 üzerinde mutabakata varıldı. Fakat bu maddeler gönderilmeye başlanmadan, Ribbentrop birdenbire bu paranın derhal ve altın olarak ödenmesini istedi. Bu teklif Kremlin için emniyet verici olmaktan uzaktı.

Moskovanın canını sıkan diğer bir nokta da Eylül başlarında Almanya, İtalya ve Japonya arasında aktedilmiş bulunan Üçlü Pakt idi. Bunun, Birleşik Amerikaya tevcih edildiği açık olmasına ve 5 inci maddenin, bu Paktın Sovyetler Birliğine yöneltilmediğini sarahatle belirtmesine rağmen Kremlin, bu Paktın kolayca tâdil edilebileceğini farketmekte gecikmedi. Keza Paktın, Güneydoğu Avrupa devletlerini Mihverin içine almak hususundaki temayülünden de hoşlanmadı.

Bu şekilde Molotov'un Berlin seyahati böyle bulutlu bir hava içinde başladı. Ribbentrop'un Eylül seyahatinden sonra anlaşılmıştı ki, gelecek resmî ziyaret Rusları misafir rolünde bulacaktı ve müteakip aylarda Almanlar Stalin ile Hitler'in Berlin'de buluşmaları için durmadan zemin hazırlamaya çalıştılar. Sovyetler ise, bir taraftan işlerin çokluğunu, diğer taraftan da, Stalin'in sıhhatinin uçak yolculuğuna müsaade etmediğini ileri sürerek bundan kaçındılar.

Hitler ve Molotov 12 Kasım öğleden sonra buluştular. Tarih bunu, bu asrın hakikaten mukadder konferanslarından biri olarak gösterebilir. Zar-

lar henüz atılmamıştı. Sovyet delegesi kesin sual ve tekliflerle mücehhez olarak gelmişti. Eğer bir uzlaşmaya varılmış olsaydı, Rusların bu münasebetleri sonuna kadar devam ettirmeye hazır oldukları hususunda hakikaten pek az şüphe vardır. Lâkin Almanya Batı ile olan mücadelesinde daha fazla desteklenecekse, Sovyet Rusya, Almanyanın muahhar bir tecavüzünü güçleştirecek gayet müşahhas teminata sahip olmalıydı. Hitler'e gelince, harekete geçmenin hiç değilse gelecek ilkbahara kadar tâlik edilmesi zarureti onu duraklatmış ve siyasetini son bir defa daha gözden geçirmeye sevk etmiş görünüyor. Eğer Sovyetler dünyanın taksimi hususundaki Nazi plânlarını kabul etselerdi, stratejik durumu kendi lehlerine bozacak mahiyette talepler ileri sürmeselerdi, eğer Almanya İngiltereye karşı bütün kuvvetile mücadelesinde zaruri iktisadî kaynakları temin etmiş olsaydı, o zaman Rusya ile çatışmadan tevakki etmek mümkün olabilirdi - yahut hiç değilse bu çatışma gayri muayyen bir zaman için tâlik edilebilirdi.

Bu tarihi müzakerelere Hitler dünya durumunu gözden geçirmekle başladı. İngilterenin mağlûbiyetinin peşinen kabul edilmiş bir netice olduğunu, binaenaleyh bütün dünya üzerine yayılmış bulunan ve hazmı bütün Avrupa ve Asya devletlerini senelerce meşgul edebilecek olan İngiliz topraklarının durumunu gözden geçirmenin artık zamanı geldiğini söyledi. İtalya, imparatorluğunu Doğu Afrikaya yaymak arzusunda idi ve Almanya ise, merkezi ve Batı Afrika topraklarını ilhak edecekti. Ham maddeler ve müstemleke temin etmek için Japonya Güneye doğru yayılmak ihtiyacında idi. Rusyanın tabii genişleme yolu ise sıcak denizlere yâni Güneye doğru idi. Hitler, bu taksim plânının pek az ihtilâf çıkarabilecek bir mahiyette olduğunu ve Rusyanın Üçlü Pakta iltihakı için de mükemmel bir esasa sahip bulunduğunu düşünmüştü.

Molotov, samimi izahlarından dolayı Hitler'e teşekkür etti ve böyle uzak anlaşmalar için zamanın henüz gelmemiş olduğunu bildirdi. Geçen yıl esnasında bazı suitefehhümlere sebep olan ve friksiyonu arttırabilecek mahiyette bulunan birçok güçlükler meydana gelmişti. Bunların ilki Finlandiya meselesiydi. Moskova Antlaşmasının Finlandiyayı Rusyaya bırakan hükmünü Almanya hâlâ tanımakta devam ediyor muydu? Finlandiyanın Rusyaya karşı durumu, dedi Molotov, barış yapıldığından beri hayli sertleşmiştir ve bunun da sebebi, bu memlekette Alman kıtalarının bulunması ve Finlandiyayı silip süpüren ve Almanyanın, mukabilinde silâh bile verdiği, ekonomik anlaşmalar olmalıdır.

Hitler, Moskova antlaşmasının her bakımdan devam ettiğini teyid etti. Lâkin Almanya, bütün ham madde yollarını kesmeye çalışan İngiltereye karşı çetin bir mücadeleye girişmişti. Tarafsız kuzey devletleri önemli kaynaklardı. Bu bölgede herhangi bir karışıklık, binnetice, Almanyanın harp gücünü azaltmış ve aynı zamanda İngiltereyi Kuzey Avrupaya yerleşmeye

teşvik etmişti. Bu sebeplerden dolayı, Almanya, Finlandiyaya bir kere daha taarruz edilmesini müsamaha ile karşılayamayacaktır.

Molotov, Rusyanın Finlandiya ile zaruri olarak bir harp daha yapmayı düşündüğü hususunu reddetti. Fakat, Finlandiyanın Rus nüfuz sahasına ait olduğunu Almanyanın tanıyıp tanımadığını da sormak zorundaydı. Hitler, bu suale cevap verdiğini, fakat Finlandiyaya yapılacak bir tarruzun Rus - Alman münasebetlerini ciddî bir şekilde tehlikeye sokacağını söylemek mecburiyetinde olduğunu bildirdi.

Münakaşanın bu kısmı kendisine pek az istifade sağladığından, Molotov Polonya meselesini ortaya attı ve Almanyanın, bu memleketin istikbaline ait plânları olup olmadığını sordu ve bu memleketin istikbalinin iki devlet tarafından müştereken tâyin edileceğini de Hitler'e hatırlattı. Hitler, bu meselenin ancak harpten sonra düşünülebileceğini söyliyerek münakaşayı hemen kapattı.

Nazarlarını Güneye doğru çevirmekte devam eden Molotov, bundan sonra Romanyaya döndü ve bu devlete verilen ve Rusyaya tevcih edilmiş görünen garanti hakkında Sovyet hükûmetinin endişesini ifade etti. Hitler, Balkanların, Almanyanın ikinci derecede büyük bir gıda ve ham madde kaynağı olduğunu bildirdi. Burada da, İngiltereye müdahale fırsatı verebilecek ihtilâtları önlemek zaruri idi. Yunanistandaki hâdiseler böyle bir endişenin ne derece yerinde olduğunu isbat etmişti. Halbuki Rusya, Haziranda, Romanyaya birdenbire ultiimat vermiş ve Besarabya'dan başka, Moskova antlaşmasında zikredilmemiş bulunan Bukovina'yı da istemişti. Almanya Kral Karol'ü kabule ikna edinceye kadar çok güçlük çekmişti. O zaman da Macaristanın ve Bulgaristanın revizyonist talepleri Romanyayı daha fazla sarstı. Romanyada asayiş muhafaza ve Almanyaya giden petrolü himaye için, Almanya kendi tarafından bazı tavizlerde bulunmak zorunda kalmıştı. Romen hükûmeti Mihver'in garantisi olmaksızın memleketteki otoritesini devam ettiremeyeceğini bildirmişti. Kendi mukaddem hareketlerle bütün meseleyi ortaya çıkarmış bulunan Sovyet Rusyayı haberdar etmeye vakit olmamıştı.

Molotov, Romanya hakkında daha fazla itirazda bulunmaya lüzum hissetmeyerek, Hitler'in son sözlerinin kendisini bir dördüncü meseleye sevkettiğini söyledi. Moskova, Berlin ile Bükreş arasında yapılmış olan bir anlaşma gibi bir anlaşmayı Sofya ile yapabilmek hususunda endişede idi. Bulgaristan krallığını ve sosyal nizamını tehlikeye sokmak gibi bir şey bahis konusu değildi. Sovyet Rusya sadece tedafüî bir ittifak ve, Rusyaya karşı tevcih edilen taarruzların geldiği istikamet olan Akdenize mahreç temin edecek olan bazı garnizonlara sahip olmak hakkını istiyordu. Yine aynı sebeplerdir ki, Sovyetler, kendilerine müteveccih bir hareketi kontrol edebile-

cek mevkie bulunan Boğazlar ile Ege denizi adalarında bazı kuvvetli noktaları işgal etmek arzusunda idiler.

Bu sözler üzerine Hitler hakikaten buz gibi oldu. Romanyanın Alman-yadan istediği şekilde bir garantiyi Bulgaristanın Rusyadan isteyip istemediğini, bilhassa üzerinde durarak, sordu. Bu suali anlamamazlıktan gelen Molotov, öğrenmek istediği şeyin Almanyanın durumu olduğunu bildirdi. Buna soğuk bir şekilde cevap veren Hitler, Romanyadaki durumun Bulgaristandan tamamen farklı olduğunu bildirdi. Boğazlara gelince, Doğu Akdeniz ile hayatî bir şekilde ilgili bulunan müttefikî Mussolini'ye danışmadan Almanyanın herhangi bir taahhütte bulunması çok güçtü. Hitler'in bu meseleyi müttefikine bağlamasındaki ani ciddiyetten pek de müteessir olmayan Sovyet Dışişleri Komiseri, bu son noktaların çok önemli olduğunu ve peşinen aydınlanmaya ihtiyacı bulunduğunu söyledi.

O ana kadar Molotov ortaya attığı meselelerde kendisini kâfi miktarda tatmin edecek pek az şey işitmişti. Şüphesiz münakaşalardan hiç değilse bir şey elde etmiş olmak arzusile, İngilterenin Asyadaki toprakları hakkında Hitler'in yaptığı beyanlara döndü ve bu beyanlar muvacehesinde, Almanyanın Kafkasların güneyindeki bölgelerle ilgili olmadığını kabul edip edemeyeceğini sordu. Hitler bunu tekrar teyid etti ve «Bil'akis Almanya Sovyetler Birliğinin bu istikametteki yayılmasını iyi karşılayacaktır» diye ilâve etti. Biraz daha samimî olan bu sözlerle konuşmalar sona erdi.

12 Kasım 1940 akşamında Vyacheslav Molotov'un haleti ruhiyesi hakkında ancak tahminde bulunabiliriz. Neşeli olmamasının sebebi Ribbentrop'un, şerefine verdiği resmî ziyafette Ribbentrop'a söylediklerinden istihraç edilebilir. Ziyafetin tam ortasında Royal Air Force (3) sahneye girmiş ve iki Dışişleri Bakanı hemen sığınağa koşmuşlardı. Orada, gündüzün münakaşa mevzuu olan meselelerden bazıları üzerinde konuşmakla vakit geçirdiler. Ribbentrop tekrar, bilhassa Danimarkanın Skaggerak ve Kattegat'daki durumu dolayısıyla Baltık tıkanmış olduğundan, Basra körfezinin Rusya için tabii bir mahreç olduğunu ileri sürmüştü. Molotov, ahiren Baltığın açılması de Sovyet hükümetinin pekçok ilgilendiğini bildirdi. Ribbentrop'un buna o kadar canı sıkılmıştı ki, Georing'in söylediğine göre, nihayet şu cevabı vermişti: «Bu meseleden bir daha bahsetmiyelim, zira bu Almanya için gayri kabili müsamahadır».

Adolf Hitler'in reaksiyonları Molotov'unkilerden biraz daha mevsuktur. 12 Kasım tarihini taşıyan 16 No.lu harp emrinde şöyle diyordu :

Şimdilik Rusyanın durumunu aydınlatmak maksadile yapılan siyasî müzakereler başlamıştır. Bu müzakerelerin neticesine bakılmaksızın Doğu

(3) İngiliz hava kuvvetleri (Çeviren).

için daha önce şifahen emredilen hazırlıklar devam edecektir. Ordunun hareket plânlarının anahatları bana verilip tarafımdan tasvib edilir edilmez bu hususta gereken talimat verilecektir.

Eldeki vesikalar bu emrin yazıldığı saati göstermemektedir. Fakat, Hitler'in bunu, Sovyet siyasetinin ölçüsünü almadan önce değil de, aldıktan sonra tebliğ ettiğini kabul etmek daha mantıkî görünmektedir. Eğer bu emrin gayesi, müzakerelerin yapıldığı bir sırada hazırlıkların gevşetilmesini önlemek olsaydı, muhtemelen Rusların Berline gelmelerinden önce yayınlanırdı. Bu sebeple, böyle bir adımın atılmasını, müzakerelerin semeresiz ve harbin kaçınılmaz olduğu hususunda Hitler'in kararının bir neticesi olarak kabul etmek zorundayız. Bunu ertesi sabah Goering'e de ısrarla belirtmişti. Almanyaya taarruza hazırlanan Rusya hem kuzeyde ve hem de güneyde kanatlara hâkim olmak için gayret sarfediyordu. Sovyetler, Finlandiya, Bulgaristan ve Boğazların kontrolünü ellerine geçirirlerse, Finlandiyanın nikeli, İsveç'in demiri, Romanyanın petrolü, Türkiyenin kromu ve Yugoslavyanın boksiti tehlikeye girmiş olurdu. Rusyanın taarruz etmediği farzedilse bile, Almanyanın bu hayatî maddeleri temin etmesi yine Rusyanın işbirliğine ve iyi niyetine vâbeste kalacaktı. Ayrıca, diyordu Hitler, Sovyet Rusya Ege'ye nüfuz ettiği takdirde İtalyanın reaksiyonunu da nazarı itibare almak lâzımdır. Ve sonra, yukarda İsveçten aşağıda Türkiyeye kadar bütün küçük devletler arasındaki Alman prestiji ne olacaktı? Bulanık suda balık avlamak için İngiltereye ne mükemmel bir fırsat!

İngilterenin bahis mevzuu edilmesi üzerine Goering, Rusyanın Ege denizine yürümesi halinde bunun İngiltere ile Rusyanın münasebetlerini bozacağını belirtti. Bu durum ise, Almanyaya karşı bir Sovyet taarruzu ihtimalini bertaraf etmekle kalmayacak, fakat Almanyanın batıdaki meseleleri istediği gibi halletmesine de imkân verecekti. Goering saatlerce konuştuğunu ve fakat, istenen tavizlerin bir Rus taarruzunu kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramıyacağı hakkında Hitler'in sahip bulunduğu kanaat karşısında bütün itirazlarının dağılıp gittiğini iddia etmiştir. Neticede Hitler'in kızmış olduğu ve Goering'i fikirlerini tasvibe mecbur bırakmış olduğu görünüyor. Her halükârda Goering, başlangıçta Rusya ile harbe muhalefet etmiş olmakla beraber, bu mukavemeti pek erken terketmiş görünmektedir. Rusyaya taarruz yapılmadan önceki haftalar zarfında, şüphe izhar edenlere Goering «artık Hitler kararını vermiş olduğuna ve bu suretle de mesele kapanmış olduğuna göre, Rusyaya karşı harp fikrine karşı bütün itirazlara kulak tıkamanın» zaruri olduğunu söylüyordu.

Mühim mehafilde tutulmadığını bildiği bir karar ittihaz ettiği zaman yaptığı gibi, Hitler'in taktiği, Rusya ile münasebetlerle en ziyade ilgili olanlardan bile kararını gizlemek suretile itirazlarla karşılaşmaktan kaçınmaktı.

Dışişleri Bakanlığında yalnız küçük bir grup durumdan haberdar edilmişti. Kuvvetli bir şekilde harp aleyhtarı olan Moskova elçiliği ise sonuna kadar resmen haberdar edilmemişti. 1941 Mayısında dahi Hitlere gönderdiği raporda Schulenburg Sovyet Rusyanın barışçı niyetlerinde ısrar etmişti. Lâkin kendisine durumdan en küçük bir imada dahi bulunulmamıştı. Ribbentrop başlangıçta endişelenmiş görünüyor, fakat her zaman yaptığı gibi, Hitler'in kararını verdiğini gördükten sonra o da fikirlerini tamamen değiştirmişti. Müsteşarı Weizsacker, kendisine sunduğu bir muhtıradan Rusya ile harbin akibetini ciddî olarak ihtar etmişti. Fakat bu vesika daha öteye gidemedi - Hitler'in masasına ise hiç ulaşmadı.

Sovyet Rusya ile harpten çekinen Dışişleri Bakanlığı çevreleri, harekete geçmeden önce Hitler'in danışacağını zannettikleri müttefik ve peyk devletler vasıtasıyla Hitler'in frenlenebileceğini ümid etmişlerdi. Fakat taarruzdan bir ay öncesine kadar müttefiklerine ne danışmış ve ne de haber vermişti. Taarruza bir ay kala da müttefikleri artık ne bir şey yapabilirler ve ne de söylediklerinin bir tesiri olabilirdi. Yegâne istisnayı, daha geçen Eylül ayında Rusyaya karşı müşterek hareketi teklif etmiş bulunan ve Hitler'in çok beyendiği Antonescu teşkil etmiş görünmektedir. Finlilere ve Mumtelen Bulgarlara Mayıs'da haber verilmişti. Taarruzdan ne hemen önce ve ne de hemen sonra Macarlara ve İtalyanlara hiç danışılmamıştı. Bu muamele, kısmen, Yunanistandaki hezimetten sonra Mussolini'nin nüfuzunun tamamen sönmesine ve kısmen de Hitler'in Roma ve Budapeşte çevrelerine karşı duymakta olduğu itimatsızlığa atfedilebilir. Hitler, İtalyan sarayını herhangi bir şeyden haberdar etmenin, Londra'yı haberdar etmekle müsavi olduğunu sık sık söylemişti.

Böylece Japonya, harp aleyhtarı partinin son ümidi oldu. Tokyo ile Anglo - Sakson devletleri arasındaki münasebetlerin gitgide kötüleşmesi karşısında, Almanya ile Rusya arasındaki bir çatışmayı önlemekte Japonun menfaati vardı. Bu sebeple, Almanyanın kendisini daha ziyade İngiltere ile harp üzerinde teksif etmesini teşvik maksadile, Japon Dışişleri Bakanı Matsuoka Mart sonlarında Berline geldi. Hattâ Matsuoka Tokyo ile Moskova arasındaki münasebetlerin düzelmesinde Almanyanın dostane teşebbüsünü temin edebileceğini bile ummuştu. Hitler ile yaptığı görüşmede doğrudan doğruya şu iki suali sormuştu: 1) Almanya İngiltereye bir çıkarma yapmayı hâlâ düşünmekte midir? 2) Rus - Alman münasebetlerinin durumu nedir? Hitler'in cevapları o kadar kaçamaklı idi ki, kurnaz Japonun ağzından baklayı çıkarabilmek için bir taktik kullanmaya karar verdi. İngilizce konuşarak, tercüman vasıtasıyla, yaklaşmakta olan Moskova seyahatinde politik meseleleri nasıl ele alması gerektiğini sordu: «Bu meselelere hafifçe mi temas edeyim, yoksa meselelerin derinliğine mi ineyim?» Hitler'in cevabı şuydu: «Ziyaretinizi mahza bir formalite olarak ele almakla daha

iyi edersiniz». Müsait bir cevap olmamakla beraber, böylece Matsuoka istediğini öğrenmiş oluyordu. Japon Dışişleri Bakanının bu durumu bilmemezlikten gelip Rusya ile bir saldırmazlık paktı yapması üzerine Berlinin hem hayret ve hem de can sıkıntısı göstermesi tabii idi.

Diplomatların sorumluluğu sona erip zaruri olarak askerlerin sorumluluğu başlayacağına göre, Dışişleri Bakanlığına yapıldığı gibi, Alman Wehrmacht'ını (4) haberdar etmemek hemen hemen imkânsız idi. Nazarlarını bilhassa İngiltere ile olan harbe teksif etmiş olan Reeder, Molotov'un ziyaretinin Doğudaki gerginliği yumuşatacağını ummuştu. Lâkin 14 Kasım'da Hitler'le yaptığı konuşmadan sonra hazin bir şekilde hayal kırıklığına uğramıştı. Büyük bir teessürle «Führer hâlâ Rusya ile ihtilâfı tahrike mütemayil» demişti. Daha önce de yaptığı gibi, Amiral bunun, İngiltereye karşı elde edilecek zafere kadar tehirini tavsiye etmişti, fakat Hitler yumuşayacak gibi değildi. Plânların hazırlanması için verilen emirler yürürlükte olmakta devam edecekti. Ordu genel kurmay başkanı Halder, 5 Aralıkta, Doğu harekâtı için plânların tekemmül etmekte olduğunu bildirdi ve harekâtın 15 Mayıs'da başlamasını tavsiye etti. Hitler tasvib etti ve Jodl'un kurmayıs **21 No.lu Emir - Fritz Teşebbüsü'nün** hazırlanmasıyla tanzim edildi. 18 Aralıkta bu isim **Barbarossa Plânı** şeklinde değiştirildi ve nihaî bir talimat yayınlandı. Bu talimatın ilk kelimeleri bütün hikâyeyi anlatmaya kâfidir: «Alman silâhlı kuvvetleri, seri bir hareketle, İngiltere ile yapılmakta olan harp sona ermeden Sovyet Rusyayı ezmek için hazırlanmalıdır».

Wehrmacht bu emre boyun eğdi. Hakikatte o zamana kadar bu hususa açıkça itiraz eden yegâne yüksek askerî makam Raeder idi, fakat yeni yılın girmesinden önce o da mukadderata kendisini bıraktı. Keitel'in üç daire başkanı ile bir dereceye kadar Ordu Genel Kurmay Başkanı Halder'i ihtiva eden, yüksek askerî çevrelerdeki muhalefet grubu Hitler'e karşı harekete geçmenin zamanı geldiğini düşündülse de, Halder, Ordu komutanı Brauchitsch'i ikna edememiş ve bu işe kendi başına girişmeye de cesaret edememişti. Rusya ile iyi münasebetler devam ettirmek hususundaki «Bismarck an'anesi» nin silâhlı kuvvetler içinde ne derece kuvvetli bulunduğunu Hitler biliyordu ve bu sebepten de, müteakip aylar zarfında, kendi politikasını haklı göstermek için her fırsatta Molotov'un aşırı taleplerini dramatize etmişti. Bu, bil'ahare, Doğudaki harp kötüye dönmeye başladığı zaman, generallerin her vesile ile dinlemek zorunda kaldıkları monoton bir nakarat haline geldi.

IV.

Her halükârda, 1940 Kasım ortaklarında artık herşey kararlaştırılmış bulunuyordu. Sadece, diplomatik komedi oynanırken askerî hazırlıkların

(4) Alman ordusu.

tamamlanması kalmıştı. Moskovaya döndükten sonra Molotov, 27 Kasım'da Schulenburg'a verdiği muhtırayı hazırlamakla meşgul oldu. Berlin görüşmelerinde bahis konusu olan meseleleri özetledikten sonra, Sovyet hükûmetinin bu meseleler üzerinde daha teferruatlı müzakerelere girişmeye hazır olduğunu belirtti ve bilhassa şu noktaları teklif etti :

- 1) Finlandiyanın Rus nüfuz sahası içinde olduğunun yeniden tanınması.
- 2) Almanya ile Romanya arasında yapılmış olan antlaşmaya benzer bir Rus - Bulgar antlaşmasının ve Bulgaristanda ve Boğazların bazı noktalarında Rusyanın asker bulundurmaya hakkına sahip olmasının kabulü. Eğer Türkler inatçılık ederlerse, onları ne şekilde kabule «zorlamak» gerektiği hakkında Rusya, Almanya ve İtalyanın birbirleriyle müşavere etmesi.
- 3) Kafkasların güneyinde bulunan bölgelerdeki Rus nüfuz sahasının tanınması.
- 4) Sakhalin meselesinde Almanyanın, Rusya ile Japonya arasında tavassutta bulunması.

Molotov, bu noktalarda anlaşmaya varıldığı takdirde hükûmetinin Üçlü Pakta girmeye hazır olduğunu bildiriyordu. Hitler bu tekliflere hiçbir zaman ve hiçbir şekilde cevap vermedi. Ruslar herhangi bir cevap istedikleri zaman, kendilerine, meselenin el'an tetkik edilmekte olduğu bildirildi. Şubat'da münasebetler o kadar soğumuştur ki, Ruslar artık cevap istemek hususunda ısrar etmekten vazgeçtiler.

Artık Balkanlarda ihtiyatlı hareket etmeyi bırakan Hitler, Molotov'un bu bölgede diplomatik bir taarruzda bulunmasına meydan vermedi. 20 Kasım'da Macaristan Üçlü Pakta idhal edilmişti. Birkaç gün sonra Romanya ve Slovakya da resmi geçide iştirak etti. Kral Boris'in, savunmasını kuvvetlendirinceye kadar Pakt'a resmen iştirak etmemek hususundaki arzusunu Berlin'in kabul etmesine rağmen, Bulgaristan da Mihver peykleri arasına katılmıştı. Bu, Molotov tarafından beyan edilen, Rusyanın Bulgaristanda birinci derecedeki ilgisi ile taban tabana zıd idi. Kral Boris'in belirttiği gayeye yardım için, 1941 başlarından itibaren Bulgaristana Alman silâhları akmaya başladı. Pakta iştirak için Yugoslavyaya da baskı yapılmıştı, lâkin o isteksiz davrandı ve kararını geciktirdi.

Sovyet Hükûmeti bu gelişmeleri artan bir can sıkıntısı ve endişe ile takip etti. Bir seri Tass tebliğlerinde bunların tasvib edilmediği açıkça belirtilmişti. Macaristan 20 Kasım'da Üçlü Pakta katıldığı zaman, **Hamburger Fremdenblatt** bunu Molotov'un tasvib ettiğini bildirmişti. Ertesi gün Tass Ajansı sert bir tebliğ ile bunun hakikatlere tekabül etmediğini beyan etti. Nihayet Bulgaristan Pakta girdiği zaman (2 Mart 1941), harbi Balkanlara teşmil etmek istidadında olan böyle bir adımın Moskova tarafından tasvib

edilemeyeceği bu devlete bildirilmişti. Türklerin arkasını takviye etmek için de, harbe sürüklenmek zorunda kaldıkları takdirde Rusyanın kendilerine karşı hiçbir şey yapmayacağına dair Türklere teminat verilmişti. Nihayet Yugoslav sarayındaki ihtilâl Mihver aleyhtarı bir hükûmeti işbaşına getirdiği zaman, Sovyetler büyük bir sevinçle alelacele bu devletle bir dostluk paktı aktetmişlerdi (6 Nisan 1941). Aynı zamanda, Stalin, o sırada Sovyet Rusyada bulunan Alman havacılık mütehassıslarına en modern uçak fabrikalarının gösterilmesini emretmişti. Alman hava ataşesi Albay Aschenbrenner hakikaten fevkalâde tesir altında kalmış ve Rusyanın hava kuvvetleri hakkında daha önce yapmış olduğu tahminlerinin çok muhafazakâr olduğunu bildirmişti.

Almanyanın Yugoslavya ve Yunanistandaki hayret verici zaferleri sert Sovyet siyasetinde ani bir değişiklik meydana getirdi. Muhtemel olduğu üzere, eğer Stalin Balkanlardaki muhalefeti teşvik ederek Almanyanın hareketini kösteklemeyi ümid etmiş ise, şimdi sert bir hayal kırıklığına uğramış oluyordu. Moskovanın üstünden paniğe benzer bir hava esmişe benziyor. Her halükârda taarruzu başka bir tarafa çevirmek veya geciktirmek ümidile Rusyanın Almanyaya karşı durumu çok uzlaşıcı ve hattâ munis bir hal aldı. Stalin o zamana kadar hiç yapmadığı bir şeyi yaparak 13 Nisanda Japon Dışişleri Bakanı Matsuoka'yı teşvi etmek üzere gara gittiği zaman, peronu katederek, o sırada vekâleten Alman ataşemiliterliğini ifa etmekte olan ve kendisinin pek az tanıdığı Yarbay Krebs'e doğru ilerlemiş, bir elini onun omuzuna koyarak samimi bir eda ile «Biz dost olarak kalmak istiyoruz, öyle değil mi?» demişti.

Mayıs başında Yugoslav, Norveç ve Belçika elçilerine sert bir şekilde, Moskovayı terketmek zorunda oldukları bildirilmişti. Elçilerin Yunan meslekdaşı ise 2 Haziranda aynı akibete uğradı. Hem temsil ettikleri memleketlerin artık mevcut olmadığı ve hem de artık müstakil hareket vasıtalarını kaybettikleri elçilere bildirilmişti. Bir taraftan Sovyet matbuatı Almanyaya karşı tam bir uysallık gösterirken, bir taraftan da, Haziran ayında dahi Tass tebliğleri Batı'dan gelen ihtarları hiç kıymet vermeksizin reddetti.

İlk önce «hadiseler» i önlemek için her teşebbüs yapıldı. Hudutları ihlâl eden Alman keşif uçakları mermi yerine protesto ile karşılandı. Hattâ herhangi bir «hata» ihtimalini bertaraf etmek için Alman piyadesi ilerlemeye başlayıncaya kadar Rus topçusu açılan ateşe cevap vermemişti. Fakat Sovyet büyükelçisi Dekanasov, Alman uçaklarının Rus toprakları üzerinde uçmasını tekrar protesto etmek üzere 22 Haziran sabahının saat üçünde Dışişleri Bakanlığına gittiği zaman Ribbentrop elçinin konuşmasını yüzü kızarmadan şu sözlerle kesmişti: «Almanya mukabil askerî tedbirleri almak zorunda kalmıştır). Muhasematın başlaması da resmen bu şekilde tebliğ edilmişti.